

עיונים לפרשת ויקהל פקודי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

הרב שאולי גרינפלד

גם ברשימת יסודות האמונה⁸ מונה הרמב"ם את עניין הקדמות בחזית יסודות האמונה, ומונה אותו כיסוד הרביעי מתוך השלושה עשר:

"והיסוד הרביעי הקדמות. והוא שזה האחד המתואר הוא הקדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו בלתי קדמון ביחס אליו... **ודע, כי היסוד הגדול של תורת משה רבינו הוא היות העולם מחודש**, יצרו ה' ובראו אחר ההעדר המוחלט".

שמירת היום השביעי כיום מיוחד, לאחר ששה ימי חול רגילים, משרישה את האמונה שה' ברא את העולם בששה ימים, והרי שהעולם הוא בריאה מחודשת.

יסוד זה, נמצא במקום חשוב במדרג יסודות האמונה, כיון שהוא מבסס את האמונה בהשגחה של ה', מה שמבסס את האמונה בשכר ועונש, ונותן את המקום לקיומה של דת בכלל. וכפי שהגדיר הרמב"ם בעצמו⁹:

"אלו הוכח החידוש... היה נופל כל מה שהעזו בו הפילוסופים נגדנו, וכן אלו נקיימה להם הוכחה על הקדמות... היתה נופלת כל התורה, ויעבר הדבר להשקפות אחרות. הנה בארתי לך **שכל הדבר תלוי בחקירה זו**".

הגאון הרב יעקב פילבר שליט"א¹⁰, כתב שיש לשאול על דברים אלו, מדוע אם כן השבת מסתמנת דווקא על ידי אי עשיית מלאכה, ולא כל דבר אחר שיבדיל בינה לבין ששת ימי המעשה:

"טעמו של הרמב"ם, טעון הסבר. שהרי לגירוי בני אדם שישאלו: מה טעם הדבר? אין צורך בכל ל"ט מלאכות האסורות בשבת. לכאורה די שכל היהודים ילבשו בשבת

פרשת 'ויקהל', פותחת בציווי על השבת¹:

"ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשת אתם. ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה', כל העושה בו מלאכה יומת".

הרמב"ם מבאר את עניינה וחומריתה של השבת, בספרו מורה נבוכים²:

"הטעם בחומרת מצוות השבת ושהיא בסקילה, ואדון הנביאים הרג עליה, והיא שלישיית³ למציאות ה'⁴ ושליטת השניות⁵, כי האזהרה מלעבוד זולתו אינה אלא להשרשת היחוד⁶, וכבר למדת מדברי כי ההשקפות אם לא יהיו להם מעשים לבססם ולפרסמם ולהנציחם בהמון לא יתקיימו, ולפיכך נצטוונו בקידוש היום הזה כדי שיתבסס יסוד חידוש העולם, ויתפרסם במציאות כאשר ישבתו כל בני אדם ביום אחד, וכאשר ישאלו מה טעם הדבר, תהיה התשובה: 'כי ששת ימים עשה ה'".

הרמב"ם בדברים אלו, עומד על כך, שהשבת מקבלת בתורה מעמד מיוחד: חייבים עליה סקילה, שהיא החמורה שבחייבי המיתה, היא ממוקמת במקום גבוה בעשרת הדיברות, והתורה גם ראתה לנכון לספר שכבר אצל משה רבינו המיתו על חילול שבת. דברים אלו מכוונים את הרמב"ם להבין, שהשבת קשורה להשרשת יסוד מיסודות האמונה הבסיסיים ביותר. **יסוד זה, הוא חידוש העולם**. כלומר, עובדת היות העולם נברא, ולא 'קדמון' שהיה מאז ומעולם.

8 בפירוש המשניות בהקדמה לפרק חלק, היסוד הרביעי נמצא בעמ' קמ"ב במהדורת הגאון מהר"י קאפח.
9 מורה נבוכים ב, כ"ה.
10 בספרו חמדת ימים עמ' 215.

1 שמות ל"ה א-ב.
2 ב, ל"א.
3 בעשרת הדיברות.
4 "אנכי ה'".
5 "לא יהיה לך אלהים אחרים".
6 כוננת הדברים, שאמנם השבת היא הדיברה הרביעית, אחרי 'אנכי', 'לא יהיה ו'לא תשא', אך הרמב"ם מונה אותה שלישיית, כיון ש'אנוכי' ו'לא יהיה' - מבטאות עניין אחד-הייחוד.
7 שמות כ, ו"א.

"לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת".

מה עניינה של הבערת האש מכל שאר המלאכות? בספר הזיכרון "בשמן רענן"¹⁷ מובא בשם מרן הראי"ה קוק זצ"ל, שמצד אחד הבערה היא המלאכה הכי פשוטה ופרימיטיבית-משפשפים שני אבנים- ויוצאת אש. אך מצד שני- האור והחום הם הדברים הבסיסיים הנדרשים לצורך עשיית כל שאר המלאכות. הרי שמצד אחד, ההבערה היא המלאכה הפשוטה ביותר, אך מצד שני- היא גם המלאכה החשובה ביותר- אם כל המלאכות.

בדברים אלו, רוצה הרב לבאר את המחלוקת, אם הבערה ללאו יצאת' או 'לחלק יצאת'. כלומר: הגמרא בסנהדרין¹⁸ עוסקת בשאלה, מדוע התורה אצלינו לימדו איסור הבערה בנפרד משאר המלאכות האסורות בשבת? והביאה מחלוקת: דעה אחת- ללאו יצאת- כדי ללמד שהבערה היא מלאכה קלה יותר, ומי שעובר עליה בשבת, אמנם עשה איסור ועבר על 'לאו', אבל אינו חייב כרת או סקילה. והדעה השנייה- לחלק יצאת- אומרת, שאין הבדל בין הבערה לשאר המלאכות, אלא שהתורה רצתה למנות מלאכה אחת בנפרד כדי ללמד שאדם חייב על עשיית מלאכה בשבת, אפילו אם עשה רק מלאכה אחת, ולא רק אם עשה את כל הל"ט מלאכות.

מה המחלוקת? מי שאומר ללאו יצאת- סובר שהבערה היא מלאכה פשוטה, ומי שאומר לחלק יצאת- סובר שזו 'אם כל המלאכות', ולכן היא נבחרה להיות הדוגמא לכך שחייבים אפילו על מלאכה אחת.

אולי נוכל לחבר זאת לרעיון של הרמב"ם- בשביל לזכור שהעולם נברא מספיק שנשבות אפילו ממלאכה פשוטה, לדוגמא- הבערה, אך בשביל לזכור את יציאת מצרים- צריך שביתה של ממש, מכל המלאכות, ומבטאת זאת התורה בשביתה מ'אם כל המלאכות'- הבערה.

חזק חזק ונתחזק!

רק בגדים אדומים, "וכאשר ישאלו מה טעם הדבר, תהיה התשובה: "כי ששת ימים עשה ה'?"

הרמב"ם עצמו, כבר הרגיש בהערה זו, וכתב¹¹ שיש בשבת שני עניינים, וכפי שכבר התורה עצמה כתבה נימוקים שונים לשבת. בעשרת הדיברות שבפרשת יתרו הנימוק הוא "כי ששת ימים", וזהו נימוק לכך שה' קידש את השבת. ואילו בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן הנימוק הוא 'וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים'¹², וזהו נימוק לכך שאנו נצטוונו לשמור את השבת. הרי שיש בשבת בנוסף לקיום היסוד של חידוש בעולם, גם את העניין של זכירת הגאולה משעבוד מצרים.

עצם היות השבת יום מיוחד ושונה משאר הימים, הוא כתוצאה מהצורך לקיים את יסוד החידוש:

"העלול בדיבור הראשון, הוא כבוד היום וקידושו¹³... זהו העלול השייך לעילה¹⁴ 'כי ששת ימים'".

והיות היום המיוחד יום שנצטוונו בו שביתה ממלאכה, נובע מעניין זכירת יציאת מצרים:

"מה שנתפקדנו בו ונצטוונו אנו לשמרו- הוא עלול¹⁵ השייך לעילת¹⁶ היותנו עבדים במצרים, אשר לא היינו עובדים ברצוננו ומתי שאנו רוצים, ולא היינו יכולים לשבות".

במצרים העבודה שלנו היתה נתונה לידיהם של המצרים, ולא היתה לנו אפשרות להחליט שעכשיו אנחנו נחים. החובה שלנו לנוח בשבת, מזכירה לנו שכעת כבר איננו עבדים, אלא הקדוש ברוך הוא הוציא אותנו ממצרים.

בפסוק המובא בפתיחת הפרשה שלנו, נראה שכתבה התורה את שני הרעיונות של השבת: גם "שבת שבתון לה", המבטא את קידוש ה' את השבת, כמובא בפרשת יתרו, וגם "כל העושה בו מלאכה יומת", המבטא את השביתה שלנו, שלביאור הרמב"ם נובעת מיציאת מצרים, כפי שכתוב בפרשת ואתחנן. לאחר מכן מלמדת התורה את איסור הבערה:

17 ח"א עמ' קע"ח.
18 ל"ה:

11 במורה נבוכים שם ל"א.

12 דברים ה, ט"ו.

13 כלומר: מה שכתוב בירתו שה' ברך את יום השבת וקידש אותו.

14 זו תוצאה שנובעת מהסיבה שנאמרה שם, שה' ברא את העולם, ואין העולם קדמון.

15 תוצאה.

16 סיבת.